

بررسی تطبیقی نگاره «در راه اورشلیم» و نگاره «معراج»، اثر سلطان محمد (با تأکید بر پیامبر^(ص)، جبرئیل و براق)

ابوالقاسم دادور^۱، محمد محمدی خواه^۲، الهام حسینی^{۳*}

۱- دانشیار گروه پژوهش هنر دانشگاه الزهراء(س) تهران

۲- کارشناس ارشد پژوهش هنر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد یزد

۳- کارشناس ارشد پژوهش هنر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد یزد

Email: Hoseinielham129@yahoo.com

چکیده

روایت قرآنی معراج پیامبر^(ص) رایج‌ترین مضمون شیعی در حوزه نگارگری ایرانی- اسلامی است که همواره بستری مناسب برای خلاقیت هنرمندان نگارگر ایرانی را فراهم نموده است. نگاره در راه اورشلیم از معراج‌نامه شاهرخی که در دوره ی تیموری مصور شده و نگاره ی معراج اثر سلطان محمد، که در دوره ی صفوی منقوش شده، رقعۀ هایی بی‌نظیر در عرصه هنرهای دینی محسوب می‌شوند، که ضمن بهره‌مندی از اسلوب نگارگری زمانه ی خود، دارای عناصر تصویری شامل: پیامبر^(ص)، جبرئیل و براق می‌باشند. لذا در این مقاله سعی در پاسخ دادن به این مسئله است که هر دو نگاره دارای چه عناصر ساختاری مشترک و عوامل شیعی تأثیرگذار بر ساختارهای مشترک این دو نگاره کدامند. ابتدا طبق تحقیقات اسنادی و کتابخانه ای، دو نگاره از دو دوره متفاوت انتخاب و از حیث ساختار و ترکیب بندی و سپس عوامل شیعی تأثیرگذار بر این ساختارهای مشترک همچون بینش نگارگر در مورد نور محمدی و انسان کامل بررسی شد. مقاله‌ی حاضر به روش توصیفی - تحلیلی در پی دست‌یابی به وجوه اشتراک و افتراق ساختاری و عوامل شیعی تأثیرگذار در هر دو نگاره است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که در هر دو نگاره، نور محمدی است که در بینش شیعی فیض مطلوب انسان کامل است و این انسان کامل در وجود پیامبر^(ص) به یک شکل، اما در دو اثر متبلور شده است.

واژگان کلیدی: معراج، پیامبر^(ص)، جبرئیل، براق، نگاره

مقدمه

«ستایش مخصوص کسی است که خادم خود را شب هنگام از مسجدالحرام در مکه به مسجدالقصی در بیت المقدس فرستاد...» (اسراء: ۱)، معراج از دیدگاه لغت شناسان به معنی وسیله ی صعود و وسیله ی ترقی به مقام ملکوت است که فرشتگان هنگام مراجعه به درگاه خداوند سبحان به وسیله ی آن عروج می‌کنند. تبیین لغویان از واژه ی معراج تفاوت چندانی با هم ندارد، برخی آن را به مانند نردبان و شبیه آن [پلکان] که برای بالا رفتن و صعود مورد استفاده قرار می‌گیرد. از این رو بعضی آن را به «سَلَم»^۱ معنی کرده اند و بعضی دیگر آن را وسیله ای [چیزی همانند نردبان، نردبان وار] دانسته اند. تصویرگری معراج پیامبر یکی از اصلی ترین موضوع های نگارگری هنرمندان قرن هشتم و نهم می باشد. از جمله جلوه های درخشان

^۱ - وسیله ای چوبی یا فلزی که با آن به پشت بام یا بر بلندی ها، بالا و پایین می روند.